

BALOGH ELEMÉR*

Martonyi János, a professzor és a jogtudós

Prológus

A címben jelzett attribútumok – professzor és jogtudós – az egyetemek európai tradíciójában konjunktív fogalmak. De a történelem során, főként Európa meggyötört keleti térségében az idők folyamán nem mindig kapcsolódtak egybe. Magyarországon is lehetett úgy valaki egyetemi tanár, hogy az oktatott diszciplína tudományában nem alkotott jelentőset. Legjobbaink természetesen megtestesítették az eszményi professzort, aki azt oktatja, amit kutat. Ez a döntő különbség a középiskolai és az egyetemi tanár között. A Karunk Pantheonjában helyet foglaló *id. Martonyi János* ezt az ideált testesítette meg. Milyen út vezetett a csúcsig? Rögös, küzdelmes, de eredményekben is gazdag.

Martonyi János 1910. március 5-én született Győrben. Középiskolai és egyetemi tanulmányait Budapesten folytatta. A Pázmány Péter Tudományegyetem – a mai ELTE elődje – Jog- és Államtudományi Karán diplomázott. Előbb államtudományi (1932), majd egy év múlva jogtudományi oklevelet vehetett át, méghozzá kitüntetéssel: *Sub auspiciis Gubernatoris*, azaz kormányzó gyűrűs doktorátussal. Szabadjon itt egy rövid kitérőt tenem, az említett kitüntetéses diplomákról külön szólni.

Keveset tudunk erről ma már. Tulajdonképpen az Osztrák Császárság kultúrtörténeti dimenziójában kitalált, Ausztriában és Magyarországon ma is létező kitüntetéses diplomatípusról beszélünk. Magyarországon *báró Eötvös Ignác* volt az első, aki a Magyar Királyságban *sub auspiciis* promoveált jogból 1804-ben a pesti egyetemen. Ő *báró Eötvös József* édesapja volt, *Eötvös Lorándnak* a nagyapja. Nagy értékű aranyláncot kapott. Az uralkodót, magyar uralkodóként *Ferenc* magyar királyt *gróf Széchenyi Ferenc* képviselte. Az 1804-es első alkalmat követően, ez a sajátos avatás, ez a *Promotio sub auspiciis Regis* csaknem 14 éven át tartó szüneteléssel, mármint a II. világháború után 1944–45 és 1958 között nem került sor *sub auspiciis* doktorrá avatásra. A *Promotio sub auspiciis Regis* feltételeiről egy 1893-ban kibocsájtott kultuszminiszteri rendelet rendelkezett. Feltétlenül

* Egyetemi tanár, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar.

említést érdemel, hogy a kitüntetéses doktorrá avatásnak nem voltak és ma sincsenek politikai feltételei, kizárólag a kimagasló tanulmányi és tudományos eredmény számított és számít. 1958 óta – ebben az évben került ugyanis bevezetésre az 1958. évi NET határozat alapján a *Sub auspiciis Rei Publicae popularis* doktorrá avatás – feléledt ez a kitüntetéses avatás. A Népköztársaság Elnöki Tanácsa Elnökének, vagy kivételesen a 21 tagból álló kollektív államfőnek minősülő NET kijelölt tagjainak jelenlétében, aki ebből az alkalomból beszédet, egyfajta laudációt is tartott és került sor a kitüntetéses doktorrá avatására.

Az oktatásról szóló 1985. évi I. törvény módosításáról szóló 1990. évi XXIII. törvény megváltoztatta a Népköztársaságra utaló elnevezést a *Respublica popularis*-ra, a kitüntetéses doktorrá avatás hivatalos jogszabályi elnevezésében. Az új módosított név: *Promotio sub auspiciis Praesidis* vagy *Praesidentis Rei Publicae* lett. 1990 májusa óta általában a köztársasági elnök van jelen és tart a hagyományokat követve beszédet a kitüntetéses doktorrá avatásnál. Erre utal a *sub auspiciis Praesidentis* fordulat.

A kitüntetéses doktorrá avatás fontos formai eleme volt, hogy a doktoráló személy egy arany ékszert, a 19. század első felében jellemzően aranyláncot, vagy aranyérmét kapott. A 19. század második felétől arany gyűrűt, az I. világháború végéig gyémántokkal ékesített aranygyűrűt kapott. Az I. világháborút követően néhány éven át az ország súlyos anyagi helyzetére tekintettel vasgyűrűt, amelyet később aranygyűrűre cseréltek át.

Magyarországon kívül Ausztriában ismert a doktorrá avatásnak ez a formája még, sőt, ahogy utaltam rá, ott már sokkal korábban elkezdték egyébként osztogatni. Magyarországon a *Promotio sub auspiciis Praesidentis Rei Publicae*-ra akkor kerülhet sor, ha kiváló tanulmányi eredménnyel végez a hallgató. Ennek feltétele 1958 óta a kiváló – csak jeles érdemjegyet tartalmazó – gimnáziumi és egyetemi tanulmányi eredmény. A már említett, hallott kiválóságok *Bibó István*, *Bónis György*, *Szabó József*, stb., mind így végeztek. Ha jól emlékszem *Szabó Józsefnek* volt testnevelésből egy kettese, az akkor ugye a mai négyes fogalmilag. Ez akkor még betű szerint nem volt kizáró ok, de külön előterjesztés kellett, hogy az államfő tekintszen el ettől az apró szépséghibától. Ez azt jelenti tehát, hogy csak akkor avatható valaki kitüntetéses doktorrá, ha a középiskola első, 1996-tól a középiskola kilencedik osztályától valamennyi év végi jegye, valamint egyetemi tanulmányai alatt valamennyi érdemjegye a legmagasabb fokozatú. Ha a Phd is benne van a folyamatban, akkor az *summa cum laude* minősítésű kell, hogy legyen. A jelenlegi szabály szerint egy 8 gramm súlyú, 14 karátos aranyból készült pecsétgyűrűt kap a megjutalmazott, amelybe belevésik a *Promotio sub auspiciis Praesidentis Rei Publicae* szöveget és az avatott személy nevét is.

Egyetemünk rektori hivatalától nyert adatok alapján Karunkon az elmúlt évtizedekben a következő hallgatók kaptak kitüntetéses diplomát – *Sub auspiciis Rei Publicae popularis* valamennyi. *Rácz Attila* (1962), *Ruszoly József* (1964), *Szvétek Ágnes* (1967), *Pataki Mária* (1968), *Kemenes István* (1976), *Csizmás József* (1978) és ugyanabban az évben *Kemenes László* is – mind a két *Kemenes* fiú. És az utolsó, a jelenlegi adataim szerint az én volt évfolyamtársam: *Orosz Árpád*, aki a Polgári Kollégium vezetője a Kúrián. Évtizedek teltek el és az én tudomásom szerint azóta, s nem kapott senki ilyen diplomát. *Hamza Gábor* akadémikus úr írt egy tanulmányt ebben a témában, és sajnálkozva állapítja meg, hogy az ELTE-n is több mint negyven év múlt már el és egyetlen jogász *sub auspiciis* kitüntetéses doktorrá avatott sem hagyta el az *Alma Matert*.

Visszatérve *Martonyi János*hoz – amint az abban az időben a legjobbakkal megesett – külhoni ösztöndíjas tanulmányúton vehetett részt. Az 1932/33-as tanévet Párizsban töltötte

a Sorbonne-on. Elsősorban közigazgatási jogot tanult. A közigazgatási jogtudománnyal tehát már egészen korán eljegyezte magát. Franciaországból hazatérve a kultuszminisztériumban kapott állást. Tudományos elkötelezettségét azonban egy percre sem felejtette és a pesti egyetemen a Közigazgatástudományi Intézetben a már addig is mentorának számító *Magyary Zoltán* mellett kezdődött tudományos pályafutása. Gyakori volt abban a korban, hogy az egyetemi ambíciók felé tájékozódó fiatal szakemberek előbb egyetemi magántanárrá képesítették magukat. Ez volt a habilitáció egyik klasszikus formája és értelme.

1940-et írunk, 30 éves volt akkor *Martonyi János*. Röviddel a kolozsvári visszatérés előtt. Ki más, mint *Magyary Zoltán* fogalmazta meg a dékán asszony által szintén már említett előterjesztést *Martonyi János* tudományos munkásságát méltatva. Ebből idézek én is: „Hogy folyamodó tudományos arcképét teljessé tegyem, még ki kell emelnem azt, hogy a közigazgatásban változatos fontos tapasztalatokat nyújtó beosztásban már 7 évet töltött és a közigazgatási gyakorlati vizsgát is kitüntetéssel letette. Ennek nagy jelentősége az, hogy a közigazgatást az élet dinamikájában is ismeri, nem pedig csak az elvont spekulációk távlatából.”¹ Mint sikeresen habilitált magántanár kaphatott azután Kolozsvárra nyilvános rendkívüli tanári kinevezést a Közigazgatás- és Pénzügyi Jogi Tanszékre. A tanszéket a szó eredeti és hagyományos értelmében eleinte nem vezette, hanem mondhatni megtestesítette, betöltötte azt, hiszen a tanszék fogalmilag magát a professzori stallumot jelentette. Jellemzően asszisztencia nem is volt a jogi karon a háború előtt, nagyon kevés kivételtől eltekintve.

Az ugyanilyen néven nevezett és megszervezett, 1945-ben Szegedre visszatért tanszéknek aztán igazi vezetője lett, mert a tanszék szervezeti egység lett. Az én és főleg az előttem járó generációk már ennek a tanszékvezető professzoraként hallgathatták. Én sajnos nem hallgathattam, mert harmadéves korunkban távozott el és negyedéven tanultunk államigazgatási jogot, de a híre, alakja, tudományos aurája – az arca és az alakja is előttem van, ha becsukom a szememet. Mi már *Szűcs Istvánt* hallgattuk államigazgatási jogból – utódát.

Ahogy hallottuk, dékáni tisztséget két ízben viselt 1958 és 1960 között két éven át is egyébként. Egy ciklusban pedig rektorhelyettes is volt. Kiváló és sokrétű franciaországi szakmai kapcsolatainak köszönhetően több francia egyetemen is vendégprofesszorkodott, mi több, 1964-től tagja lett a Nemzetközi Közigazgatástudományi Intézet Végrehajtó Bizottságának. E szervezet prominensként szervezte meg 1975-ben Szegeden azt a nagyszerű nemzetközi közigazgatástudományi konferenciát, ami abban az időben óriási szakmai teljesítménynek számított. Nekünk annak idején *Pólay Elemér* professzor úr rengetegszer elmondta, hogy micsoda elképesztő nagy teljesítmény volt szakmai, politikai, kultúrpolitikai, tudománypolitikai szempontból nemzetközi konferenciát szervezni, pláne vidéken, bár nem tudom, hogy a „pláne” szócska itt szükséges-e? És hát az akkori nyugati országokból: Olaszországból, Franciaországból, Németországból hívni professzorokat, akik eljöttek és minősítették, szakmailag hitelesítették ezeket a szakmai programokat. Nem voltak évente konferenciák. Ma már évente több konferenciát tartunk, nemzetközit – ez szinte kötelességünk lett. Ez abban az évben óriási teljesítmény volt.

A kor- és kortárs *Bónis György* is megemlékezik *Pályám emlékezete* c. memoárjában az ünnepeltről. „A szegedi jogi kar Kolozsvárról menekült a háború [I. vh.] után, és most ’hazatért’-nek számított. Törvényes felhatalmazás alapján a kultuszminiszter *Búza*

¹ Magyary Zoltán előterjesztése Martonyi János magántanári habilitációjával kapcsolatban, 1940. március 31. <https://tudasportal.uni-nke.hu/tudastar-reszletek?id=123456789/5080> (letöltve:2023.10.30.).

Lászlót, Csekey Istvánt, Heller Eriket, Túry Sándor Kornélt, Horváth Barnát, Balás P. Elemért és Személyi Kálmánt megerősítette nyilván. r. tanári minőségükben, és Kolozsvárra helyezte; Schneller Károlyt, Scheffler Jánost [a későbbi szatmári ppk., ő eskette Bónist az első házasságkötése alkalmával, a násznagy Eckhart Ferenc volt], Székely Istvánt és Szász Istvánt uo. ny. r. tanárokká kinevezte; ifj. Boér Eleket, Martonyi Jánost és engem nyilván. rk. tanárokká kinevezett. Általában az addigi szegediek mentek át Kolozsvárra, csak a jogtörténeti tanszék volt üres.”²

Az egyetemi tanári pálya kolozsvári indulásáról és a szegedi újrakezdésről az ünnepelt fia, ifj. Martonyi János úgy számolt be, hogy édesapja nyilvános rendkívüli egyetemi tanárrá kinevezésére a Kolozsvárott induló magyar egyetemre Magyary Zoltán tett javaslatot, ajánlólevelében részletesen elemezve tanítványa érdemeit. Néhány évvel azelőtt szintén Magyary Zoltán küldte ki ösztöndíjjal egy évre Párizsba. Mint fiatal professzor töltötte be a kolozsvári magyar diákszövetség tanárelnöki tisztjét. A szövetség diákelnöki tisztjét Kolozsi Márton orvostanhallgató töltötte be, aki jó negyven évvel ezelőtt mesélt a két elnök hajdani jó együttműködéséről és arról, hogyan léptek fel közösen és határozottan az egyetemen megjelenő szélsőséges csoportok tevékenységével szemben a hallgatók érdekében – ezt néha elfelejtik hangsúlyozni. Ezt a fellépést 1945-ben a román hatalom kevésbé méltányolta. Martonyinak a családjával együtt márciusban ismét távoznia – ez alkalommal – már valóban menekülnie kellett. Budapestre tért vissza, ahol id. Antall József ajánlotta fel neki, hogy az Újjáépítési Minisztériumban helyezkedjen el addig, amíg az egyetemi munkáját nem tudja folytatni. 1945 nyarán itt dolgozott, fizetését cigarettában kapta.

Szegedre már szeptemberben lement és néhány tanártársával együtt megkezdték az egyetemi oktatást, a még üres tanszékek tantárgyait elosztották egymás között. Közel két évig egyedül volt Szegeden, az egyik klinikán kapott egy szobát, ahol aludni tudott. A nevezetes Tábor utcai ház még nem állt rendelkezésre. A családi levelezés tanúsága szerint – bár a családja nagyon hiányzott neki – idejét és energiáját mindenekelőtt a munkája kötötte le. Leveleiben egyszerre volt jelen az aggodás, a gondoskodás és az egyetemi ügyek iránti lelkesedés. A világ közben nagyot változott és az egyéni sorsát is nagyon kedvezőtlenül érintette. Elegendő csupán élete fő témájának a közigazgatás törvényességének a témájára gondolni. Nem véletlen, hogy egészségi problémái először a 1940-es évek végén jelentkeztek, igaz megküzdött velük és élete végéig folytatta alkotó munkáját a tudományban az egyetemi oktatásban. A brüsszeli Közigazgatási Intézet ülésén néhány hónappal elhunyt előtt még részt vett.”

Martonyi János tudományos munkássága a világtörténelem nagy sorsfordulója mentén vált ketté: 1945 előtti és utáni korszakra bontható. A II. világháború után néhány évvel az ismert politikai események nyomán megszűntek a közigazgatási bíróságok, ami azért különösen fájdalmas körülmény, mert Martonyi János centrális tudományos témája éppen a közigazgatás törvényességének problematikája, a közigazgatási bíráskodás jogintézménye volt. Az 1945 előtti időszakban a Magyary iskola a magyar közigazgatás átfogó és mélyreható reformtervezetének kidolgozásán fáradozott. Ebben – a ma így mondanánk – projektben Martonyi János a közigazgatás személyi állományának elemzését végezte el. Utóbb a közigazgatási jogtudomány szakkérdéseivel foglalkozott, különösen a közigazgatási bíráskodás alapkérdéseivel. Itt említendő a témában alapvető tanulmánya „A Közigazgatási bíráskodás és legújabbkori fejlődése” c. 1932-es dolgozat. Ebben hitet tett

² BÓNIS GYÖRGY: *Pályám emlékezete*. Közreadja: Ruszoly József. Szegedi Műhely (46)2007 3–4. 111. p.

az alkotmányos jogállam – ez az én kifejezésem – kiemelkedő fontosságú garanciális jogintézménye a közigazgatási bírászkodás és annak fejlesztése mellett. A közigazgatási bírászkodást és az alkotmányjogi bírászkodást közös nevezőn közjogi bírászkodásként értelmezte. A közigazgatási bírászkodás intézményi, szervezeti és hatásköri alapkérdései körüli jogpolitikai törekvések máig nem jutottak teljesen nyugvópontra, mint hogyha a politikai döntéshozók se lenyelni, se kiköpni nem tudnák.

Úgy gondolom, érdemes a döntéshozóknak *id. Martonyi János* mintegy 50 esztendőnyi tudományos munkásságát alaposan tanulmányozni.